

עשרים שנה להסתלקות כ"ק האדמו"ר ה"פני מנחם" מגור זצוק"ל

"א רגע איז א וועלט"...

"רגע אחד הוא עולם מלא" היה הרבי זצ"ל חוזר משמו של אביו, ה"אמרי אמת" זיע"א - ויוצק תוכן מלא חיים באמירה זו • סופר 'הפלס' בשיחה מאלפת ומרתקת עם תלמידי ומקורבי כ"ק האדמו"ר ה'פני מנחם' מגור זצוק"ל, בהצצה אל דמותו הזיווגית של רבי וראש ישיבה לרבבות, שהיווה אות ומופת בשקדנותו הנשגבה ודבקותו בתורה בכל רגע

הרב ישעיהו ויין

בגבורת שמחה, רץ כעלם קל רגליים אל ארון הספרים, הוציא מתוכו כרך גמרא וישב ללמוד זמן ממושך בחשק ובהתלהבות, כאילו רק עכשיו מתחיל היום וכמו נעלמה חולשתו כליל ונמוגה בסער חשקת אהבת התורה.

חיים של "והגית בו..."

שקידתו, או ליתר דיוק היצמדותו ללימוד בלא ביטול של שניה כפשוטה, הזכירה לזקני החסידים את ההתמדה וניצול הזמן שראו אצל אביו כ"ק ה'אמרי אמת' זיע"א אשר היה כמגדלור נוכח פני הרבי זצ"ל כל ימי חייו. "א רגע איז א וועלט" (-רגע אחד הוא עולם מלא) היה הרבי זצ"ל חוזר משמו. ולא חוזר בעלמא כי אם יוצק תוכן מלא חיים באמירה זו. אף כשהתפנו רגעים בודדים נמשך מיד אל מרחבי הגמרא ומעמקי הספרים הקדושים בלהיטות רבה כאיש צמא למים. גם בפיסת זמן צרה וקצרה אין לימודו באקראי או מקופיא, כי אם כולו התעמקות וצלילה במים אדירים, בהתנתקות מן הסובב וממכסת הזמן האוזלת, עד שכל רואיו לא יכלו לכבוש את התפעלותם. היה הרבי זצ"ל מנצל כאמור אפילו חלקיקי רגעים לבל יאבדו לריק. מחזה מרהיב היה לראותו כננס אל הדירה שבבית-המדרש ברחוב רלב"ח כמה דקות לפני תחילת תפילת המנחה, כאשר מדלת העץ המפרידה בין החדר הפנימי להיכל בית-המדרש נשמע קול דממה דקה שכבשה באחת את בית-המדרש והכל ניצבים הכן לקראת הרגע שבו תיפתח הדלת הצדדית והרבי זצ"ל ייכנס דרכה אל התפילה; שליח הציבור כבר עומד אצל התיבה והסידור פתוח לפניו; עושי הסדר כילו מלאכתם והמה על משמרתם בנחת; שורות של מאות מתפללים מוכנים

בקול רווי שמחה ומלא חיות דקדושה. האנשים בקרבנו, מהם שליווהו בסערות התקופה השונות על פני דורות ומהמורות, השתוממו מיכולתו זו המופלאה. בכלל, בכל יום ויום בקביעות, בכל השעות מן בוקר ועד אחרי הצהריים היה שקוע בתורה ברציפות בעומק העיון. וכך מעשהו בערב, אחרי שעות ארוכות שקיבל אנשים, ויעמוד העם עליו מצהריים ועד ערב, וכדרכו היה מקדיש לכל אחד ואחד תשעה קבין של שימת לב במענה לשון ערוכה וארוכה ובמאור-פנים, בהתעניינות אישית ובהדרכה מפורטת, להודיעם את המעשה אשר יעשון, ללמדם את הדרך אשר ילכו בה ולהכריע בשאלות רבות ומורכבות בעניינים שונים, ובשובו לביתו אחרי כל זאת היה מותש לחלוטין ורפה כוחות, עד שבקושי נשאוהו רגליו לעלות במדרגות, ולעתים נאלץ להסתייע סיוע של ממש במעקה, שלא כהרגלו בפעמים אחרות שעלה במדרגות אלו במשך היום. ברם, כיון שעבר את מפתן הבית, מיד החליף כח ונתאזר

אלתר שליט"א מספר: גאון עצום היה הגה"ח רבי נתן לוברט, שהיה בידידות קרובה עם אדוני אבי זצ"ל ואף למד איתו בחברותא למשך שנים רבות קודם התפילה. עדיין חרוט בזכרוני, איך היה מגיע לביתנו בהשכמה, ולמדו בהתמדה גדולה. וסיפר לי אבא זצ"ל, שהיו לומדים גמרא, כאשר למדו לכל הפחות שבעה דפים ליום, והסביר כי הטעם שלומד גמרא, מאחר ויש לו בקבלה "אז דער טאג דארף זיך אנהייבן מיט א גמרא" (- היום צריך 'להיפתח' עם גמרא...). גם כאשר נשא על שכמו את עול עניני הציבור בצמתי הנהגת היהדות החרדית, בהיותו חבר מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל, יו"ר תנועת אגודת ישראל ואיש-סודם ושלוחם של אחיו האדמו"רים כ"ק ה'בית ישראל' וכ"ק ה'לב שמחה' זצ"ל, לרבות בתקופות טרופות של פעילות מורכבת רגישה וחובקת עולמות שונים זה מזה, הרי שבכל דקה פנויה היה נתלש בזריזות מסער העולם שסביבו וצולל בטבעיות ללימוד תורה בתשוקה עצומה וברעננות מופלאה,

מבחינת ניצול הזמן ומיצוי ללימוד תורה בתדירות, לא השתנו סדרי יומו ולילו של הרבי זצ"ל בשום תקופה מן התקופות! - הגדרה חותכת זו, נשמעת מפי בני שיחנו הנכבדים שיבלחט"א, מהיושבים ראשונה אצל כ"ק האדמו"ר ה"פני מנחם" זצוק"ל, במרכז שיחתם המיוחדת לבטאון עולם התורה. "מחזה בלתי נשכח היה זה", הם מתארים בהתרגשות, "כיצד בעיצומו של שביר הרגע שבו נשלמה השיחה עמו או תמה הפעולה שנדרש אליה, חזר הרבי זצ"ל ודבק בתלמודו בדבקות גמורה. חזון נפוץ היה לראות ברגע שנשלמה סעודת שבת, על כל משתתפיה, כיצד נפרד הרבי זצ"ל בברכת שבתא טבא מהמסובים וברגע כמימריה, בעוד הנוכחים עומדים ומתמהמהים ליד שולחן הסעודה, כבר יושב הוא והוגה בתורה. ניצול הזמן היה נושא מרכזי במשנת חייו. מעולם לא ראוהו אי מי מבני המשפחה, מבאי הבית, מן המקורבים או מן התלמידים, מתמהמה ללא סיבה או שרוי בטל, ולו לשברי רגעים ורסיסי זמן זעירים". כדי להמחיש את הדברים, ממשיכים בני שיחנו ומספרים כי תקופה מסוימת למד האדמו"ר ה'פני מנחם' שיעור עם רעו וידידו, הגה"ח רבי מרדכי יוסף קמיונקא זצ"ל. לימים סיפר רבי מרדכי יוסף בהתרפקות: זכרתי שנות קדם שבהן זכיתי ללמוד שיעור עם הרבי זצ"ל. לפני שקבענו את השיעור המשותף התנה עמי שמן הרגע שמתיישבים ללמוד ועד שקמים, אין לדבר שום שיחה שאינה מענין הלימוד, יהיה מה שיהיה. ואכן למדנו כל יום שעות ארוכות רצופות ללא הפסקה. כאשר נתקשינו בדבר מה, הייתי הולך למחן הגרי"ז הלוי מבריסק זצוק"ל, להרצות לפניו קושיותינו בנו בכורו הרה"ח רבי יעקב מאיר

מלכד השקידה והצימאון, הוא בלע את הדפים במהירות כזו שגם לאדם שידוע מה הכוונה לימוד מהיר, היה המחזה מפתיע בצורה מדהימה.

וזכרת כם

גם בביתו, עם בניו, לא פתח בשיחה של מה בכך ואפילו לא כדי להיכנס בדברים או לפתוח בקצה של שיחה.

מספרים בניו שליט"א: "בכל פעם שנזדמן לנו להיפגש, בין אם באנו אנו מחוץ לעיר ובין אם בא הוא אלינו לעירנו, הן בשבתות הן בימי החול, תמיד-תמיד היו דיבורי נפתחים מיד בדברי תורה, אם בחידוש למדני שנתחדש לו, אם בספק מורכב שנסתפק בו. אם כי, לרוב החל לשוחח עמנו בנושא הלימוד שהיינו עוסקים בו ובמה שלמדנו באותו הזמן. ומובן שתיכף לשיחה צירף התנצלות אם גוזל מזמנו היקר. מעולם לא דיבר עמנו דברים של סתם שאין בהם צורך, גם אם קצרים; אלא או בלימוד או בדבר שנצרך לדבר אודותיו".

בשנה הראשונה לשנות ההנהגה, עשה אחד מבניו של הרבי זצ"ל לעצמו קביעות לעלות ירושלימה מדי יום רביעי בשבת. מיד כששמע הרבי על קביעותו עמד וקבע עמו שיעור שבועי בן שעה בתלמוד ירושלמי, ולפעמים הוסיפו ולמדו סוגיות שונות. כי במשנת חייו הטהורה של הרבי קשר תורה עולה על גבי כל הקשרים האחרים האפשריים, קשר של קיימא הוא, קשר עליון דאורייתא, וקשר שיש בו ממש, בניגוד לשאר ענייני דעלמא שלא ראה בהם כל חשיבות או ממשות. על כן קשר אב אמיץ בינו לבניו יכל להתקשר באופן הכי טבעי רק באמצעות קשר של תורה.

הרבה מופלגי תורה מכל החוגים והקהילות, היו עולים לביתו להתפלפל עמו, להציע לפניו שאלות מוקשות או סתם "לחטוף שיחה" בחידושי תורה ("כאפין א שמועס אין לערנען").

תל תלפיות לתורה

מעדויות מהימנות עולה, כי כבר בהיותו אברך צעיר היו טובי הלומדים, באים בשנים ומבוגרים ממנו הרבה, עולים לשוחח עמו בכל נושא בש"ס שנתקשו בו. ידעו הכל כי אם על של תורה באו, יעמיד לרשותם הן נתח ראוי להתכבד מזמנו היקר והן את היקפי ידיעותיו העצומים, ואדרבה אף יוסיפו לו בעצם כואם תעצומות של עונג רוחני וחיות הקודש. בין הבאים אל ביתו לעסוק עמו בעומק של הלכה ובכירורי תורה

הסתלקות אחיו ומאורו כ"ק האדמו"ר ה'לב שמחה' זצ"ל, ביום שבו הושמה על ראשו עטרת ההנהגה ועול הציבור, כיון שחזר לביתו בתום ישיבת האבלות בדירה שבבית המדרש ברחוב רלב"ח, נכנס ראשונה לאוהל אביו כ"ק ה'אמרי אמת' זצוק"ל, ומשם מיד עלה לדירתו וניגש במרוצה אל ארון הספרים, באומרו: "כבר שבוע שלם שלא יכולתי לעסוק בתורה...", הוציא בחביבות גמרא ונשק לה, ובלי הכנות ישב ללמוד כשעתיים ומחצה בנשימה אחת.

בעת נסיעה, מספרים מקרובי הרבי זצ"ל, הוא אחז בגמרא מסכת פסחים ולמד תוך כדי הנסיעה ט"ז דפי גמרא רש"י ותוס' כשהוא מפעם לפעם מעיין במהרש"א ומוסיף חידושים.

בחרותי יצא לשוק לקראת חנוכה 'פתיל-צף' המייתר את עבודת טוויית הפתילות שעד אז נעשתה בעבודת ידינו. שאלתיו אם ישנה מניעה כלשהי להשתמש בפתיל זה להדלקת נרות חנוכה. השיבני לאמור: "אדרבה, הרי פתיל זה דולק יפה יותר. אלא מאי, מחמת שמוכן ועומד הוא נחסרה ההכנה המעשית למצות הדלקת נרות חנוכה, ובכן, אפשר להתכונן להדלקה על ידי לימוד תורה לפני ההדלקה..." כי בעולמו של אבא זצ"ל, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ואין הכנה למצוה טובה יותר מאשר טבילה במימי הדעת המטהרים של תורת ד', מעוזו וחפצו.

וביום שלישי י"ג בתמוז שנת תשנ"ב, ככלות ימי השבעה אחר

ומזמנים תולים עיניהם בסידורם הפתוח ובדלת הצדדית חליפות, ממתינים להתחלת התפילה; אולם הרבי שהבחין על השעון בחדרו כי נותרו דקות בודדות למועד תחילת התפילה, מוציא כרך גמרא או ספר לימוד אחר מארון הספרים ומתחיל ללמוד בקול נעים, לעתים בעמידה ולפעמים בישיבה מהירה, לימוד בן שתי דקות או שלוש או ארבע, כמסת הזמן שנותרה מבואו החדרה ועד לשניה שבה ירמוז האחראי בפתיחת הדלת כי בא הרגע שבו יש להיכנס לתפילה בבית-המדרש. ויש שהספיק להוציא עט או עיפרון מכיסו ולהעיר בכתי"ק הערה בשולי גיליון הספר שבו הגה. והיה המחזה הכה מפעים הזה, מחזה של שגרה, עד שנעשה כמו מובן מאליו.

באחד הימים שבשנים הקדומות, לרגל שמחה משפחתית, נתמלא ביתו אורחים "והוא עומד עליהם" ומקביל פניהם בשמחה. אולם לפתע, ברגע שהבחין שיצאו הכוכבים, עזב הרבי זצ"ל את הכל וחש במרוצה אל ארון הספרים, הוציא מתוכו ספר משניות ופתח ללמוד בשקיקת צימאון, באמרו כמתנצל: "ס'איז גיווארן נאכט (=הנה ירד הלילה)", והרי כתוב "והגית בו יומם וילילה..."

אף בערוב יום הפורים, בעת ובשעה שמצהלות יום הפורים הומים ברחובות קריה ובבתי כנסיות ובבתי מדרשות, כשא-מי הביא לו באיחור משלוח מנות (כחצי שעה אחרי צאת הכוכבים), מצאו יושב בחדר לימודו, מוקף בגמרות מבבלי וירושלמי ובעוד ספרים הפתוחים לפניו והוא שקוע בעומקה של סוגיא.

מספר בנו יכלחט"א: בימי

היו אישי-תורה גדולים, בקיאים ברוב חלקי תורה ובעלי עמקות מופלאה, שחיפשו להם בעל שיעור קומה הן בידיעת התורה והן בהבנתה, כדי שייבין ללבם הגועש ולמוחם הסוער ויפליג עמם במימי התלמוד ויצלול לצידם במצולותיו.

אחד מהם - הגאון החרדי רבי חיים מיליקובסקי זצ"ל, ראש ישיבת אמשינוב, תושב שכונת בית וגן, מיקירי קריתא דשופריא וטובי לומדיה, היה אורח קבוע בבית הרבי זצ"ל ומפלפל עמו שעות ארוכות. לפעמים, כשבא בימי שישי ולהטה סביבם אש התורה מבלי שיחוש האורח אל הזמן החולף, אל השבת המתקרבת, היה הרבי זצ"ל מלווהו לתחנת האוטובוס תוך כדי המשך שיחתם שלא חדלה נביעתה; ולפרקים, אם עדיין לא מוצתה שיחתם, היה הרבי זצ"ל עולה עמו אל האוטובוס ונוסע עמו עד לשכונת בית וגן, כשהם ממשיכים לשוחח בדברי תורה...

גם המגיד הירושלמי הגה"צ רבי בן ציון יאדלר זצ"ל פקד את בית הרבי, הצעיר ממנו בעשרות שנים, כשעלה לשוחח עמו בחידושי תורה וללבן בירורי הלכה בענייני מצוות התלויות בארץ, שמעטים היוודעים בבהירות את הלכותיהן לדקדוקיהן ופרטיהן, ובשאר נושאים הלכתיים מורכבים.

כי מלבד גאונותו האשכולית כשלעצמה, נתייחד הרבי כשישון פלא נדיר מסוגו, דהיינו, להשתמש בעת ובעונה אחת בתמניא אנפי של שיטות הלימוד הנפוצות בעולם התורה. והיה מסוגל לשוחח בחידושי תורה בסגנון ישיבות ליטא לגווני השונים, ובדרך הפלפול והחידוד שהיה נהוג בדורות הקודמים בפולין או בשיטת גאוני פרשבורג בארץ הונגריה, עד לרבות משנתם הסדורה של חכמי הספרדים. על כן, כל אימת שנודמן לו להשתעשע בשקלא וטריא עם אישים תורניים יוצאי זרמים שונים, למדנים ובעלי תריסין, בעלי הוראה וכיוצא, מהם שהי בבחינת סיני ועוקרי הרים, היה מדבר עם כל אחד בשפה מיוחדת ובנוסח הלמדני שהורגל בו ו"נדמה לכל אחד כאומתו". אנשים מן הצד שהקשיבו לשיחם השתאו להיווכח איך שכל התכונות ואפיקי המחשבה של אדירי התורה התאחדו בכללם יחד במוחו.

עם ראשי-ישיבות נודעים, כדוגמת רבינו הגדול מרן ה"אבי עזרי" זצ"ל, (שעימו היה בקשר עשרות בשנים, מתוקף כהונתם במועצה"ת, בחינוך העצמאי ובוועד הישיבות), או ראשי הישיבות בחו"ל כמו הגאון רבי גדליה פעלדער זצ"ל מטורונטו, נהג הרבי

מקיים היה ה"פני מנחם" זצ"ל בבניו את מצות "ושננתם לבניך" בפועל כפשוטו, על ידי קביעת שיעורי לימוד כסדרן, כפי שנהג אביו כ"ק ה"אמרי אמת" זי"ע, והיה מעמיק עמם בחומר הנלמד במוסדות הלימוד, בפלפול ובסברא, בחריפות ובבקיאות, ביסודיות ובהרחבה, ובמקביל מוסיף ומלמדם לימודים נוספים על מה שלמדו בתלמוד תורה או בישיבה, כדי להעשיר את ידיעותיהם, ולטעת בלבם השגות גבוהות וחשק בלימוד התורה.

עם כל אחד מבניו למד הרבי את מסכת ערכין מרישא עד גמירא כמה פעמים, משום שמסכת זו מכנסת ידיעות בהרבה מושגים בחלקי התורה. פעם התבטא שאם אמרו על מסכתא כתובות שנקראת "ש"ס קטן", איננו יודע מדוע לא אמרו כן גם על מסכת ערכין.

בהתקרב המועדים למד עם בניו את הלכות החג ברמב"ם ובטור ושולחן ערוך. כמו כן למד עם בניו מסכתות אחרות בש"ס בשיעורים שנקבעו לפרקי זמן שונים, על פי רוב בשעות הבוקר המוקדמות, כפי שגרס שאת היום מתחילים בלימוד גמרא. סדר הלימוד נקבע למסכתות שאינן נלמדות בסדרי הישיבה. כן קבע לא אחת שיעורים בגמרא עם תלמידים בישיבת 'שפת אמת' שנמנו על צאצאי כ"ק ה"אמרי אמת" זי"ע.

בכלל, סתם מנהג של הפני מנחם, יסודו ממנהג אביו זצוק"ל. בנו, הגאון רבי שאול אלתר שליט"א ראש ישיבת שפת אמת, סיפר: כשהיה אבא זצ"ל מעביר סדרה סמוך לשבת והיתה איזה אות מטושטשת מעט בדפוס (כדרך החומשים בדפוסים הישנים), היה נוטל עט, שהיה כבר סגור בין חפצי המוקצה, ומתקנה, ומחזיר העט למקומו. כך היה כמה וכמה פעמים - כנראה לא רצה להשאיר העט לצידו, שמא תישכח בשבת - והיה לפלא בעיני שכל כך טורח בזה בשעה שהתיבה והאות ניכרת מעט. עד שאמר לי פעם, שכן היה מנהג אביו אדמו"ר ה"אמרי אמת" זצ"ל, וכנראה נבע זה מחשש לבחינה של ספר שאין מוגה.

לשוט בשיטת הלימוד של הישיבות הליטאיות; עם גאוני-תורה ענקיים כדוגמת הגאון רבי אברהם פרייס זצ"ל מטורונטו והגאון רבי ישראל יצחק פיקרסקי זצ"ל מארה"ב, תלמידי בית מדרשו של ה"אבני נזר" זי"ע, הפליג בדרך הלימוד הסוכני-בית; נוכח גדולי התורה מעניקי חמה בקומתן של עדות המזרח, כדוגמת הגאון הגדול רבי יהודה צדקה זצ"ל, הגאון הגדול רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, והראש"ל"צ הגאון הנודע רבי עובדיה יוסף זצ"ל, שוחח על פי שיטת לימודם המקורית לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא; ואילו עם פוסקי הדור כדוגמת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל והגאון האדיר רבי שמואל ואזנר זצ"ל ליבן הכרעות הלכתיות סבוכות.

עם גדולי וצדיקי דורו

הערכה הדדית רבה שררה בין פוסק הדור מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל לבין הרבי, למרות הבדלי מוצאיהם ועל אף פער גילאים בן יותר משלושים שנה שחצץ ביניהם. כתר התורה עולה על גביהם וקשר התורה מדלג על כל הבדל. בכל הפעמים ששהה הרבי בארה"ב, הקפיד להיפגש עמו והיו משתעשעים ועוסקים בדברי תורה. לרוב נהג רבינו ללבן על שולחנו נושאים ציבוריים הנושקים לנושאים הלכתיים, והיו חוזרים מעניין לעניין בגאונות המפלגה באין מצרים בכל ארבעה חלקי השולחן ערוך.

בשהותו בארה"ב בחודש אלול שנת תשל"ט לעת נישואי בנו הגה"ח המופלג רבי יהודה אריה זצ"ל, שוחח הרבי בדברי תורה זמן רב מאוד עם כ"ק האדמו"ר הגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל בעל 'דברי יציב' ו'שפע חיים'. בצאתו התבטא האדמו"ר בהתפעלות משתוממת: - לא ידעתי שהצעיר מבין שלוש האריות שהותיר אחריו ה"אמרי אמת" מגור זי"ע יודע ללמוד כל כך הרבה.

לימים, כשהשתתף כ"ק האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בסיום הש"ס, הנלמד במסגרת הדף היומי, שהתקיים בשנת תשמ"ג, והוא אז מזקני צדיקי הדור הנודעים, ונכבד בכל מקהלות בית ישראל, ואף התכבד בסיום הש"ס ובנשיאת משא ה'הדרן', אזי משהבחין בכניסת הרבי, שכיח אז כראש ישיבת 'שפת אמת', אל החדר שבו ישבו המכובדים קודם כניסתם לאולם הגדול, תיכף קם האדמו"ר הישיש והנכבד מלוא קומתו לכבודו של הרבי, הצעיר ממנו ביותר מעשרים שנה, שלא כהרגלו. הרבי שנחרד נוכח הכבוד הפומבי החריג שחלק לו

הרבי מקלויזנבורג מגזע תרשימים, בנוכחות גדולי הדור וראשיו ומנהיגיו שנכחו בחדר, ראשי ישיבות, מרביצי תורה ואדמו"רים, החוויר על אתר והפטיר אינסטינקטיבית: מה נענה ליום הדין... אחר-כך הוסיף: איך אשא פנים בפני בית דין של מעלה ובפני אבי הקדוש, כשישאלוני אם אכן ראוי הייתי לכבוד גדול כל כך. אפיזודה מרתקת בפני עצמה היא פרשת היכרותו של הרבי עם הגאון הגדול רבי יצחק דוד קופלמן זצ"ל ראש ישיבת לוצרן, ותלמידו המובהק של מרן הגאון רבי שמעון שקאפ זצוק"ל.

וכך היה מעשה: באחד הימים ששהה הרבי בעיירת המרפא אנגלברג שבשווייץ, נסע לבקר בישיבת לוצרן הסמוכה. ראש ישיבת לוצרן הגר"ד קופלמן זצ"ל, שקיבל את פניו, זיהה את זיו אישיותו הנשגבה של הרבי בתוך כדי דיבורם, עד שחרג ממנהגו שלא להתיר לכל מרביץ תורה או אי מי להגיד שיעור בהיכל הישיבה, ושאלו אם יאות להגיד שיעור לתלמידי הישיבה. השיב הרבי: מה שראש הישיבה יורה לי, אעשה. שוב שאלו המארח הנכבד היכן יעדיף למסור את שיעורו, אם בהיכל בית המדרש או שמא באחד מחדרי השיעורים. החזירו הרבי בענווה אופיינית כי עדיף שיגיד את השיעור לבחורי הישיבה באחד מחדרי השיעורים, כדי שלא ייגרם ח"ו ביטול תורה לבחורים שאינם חפצים לשמוע את השיעור. חדר השיעורים התמלא עד מהרה בתלמידי הישיבה שראו את ראש הישיבה הרגול יושב בעצמו לשמוע שיעור תורני מפי הרבי והצטרפו אף הם אל השיעור.

למחרת, השיב ראש ישיבת לוצרן ביקור גומלין לרבי, ועל פני שעה ארוכה התפלפלו ביניהם בלימוד. הגר"ד זצ"ל שלא הורגל במהירות לימודו של הרבי, ביקשו בכמה הזדמנויות שיחזור על דבריו שנאמרו בריתחא דאורייתא, ומרגע לרגע גברה השתאותו. כשיצא מחדרו של הרבי פנה ראש ישיבת לוצרן אל מלווהו ושח בהתרגשות גלויה: "לא ידעתי שיש עוד כאלו דברים בעולם, תורה עם ענווה ביחד"... אחר, לחש כמו לעצמו: "היינט גייט יעדער גארנישט מיט די נאז ארויף, און ער האט כל התורה כולה אין קאפ, און ער גייט מיט די קאפ אראפ...". האידנא מתהלך כל 'כולם' בראש מורם, בעוד שהוא, ראשו מלא בכל התורה ומתהלך וראשו מורכן".

עד לרקיע...

בשנות ההנהגה, היו זמנים שיצא

בכל יום מירושלים מבורק עד אחה"צ אל המושב 'בית מאיר' שבפרוודור ירושלים, שם ישב כל הזמן יחידי באכסניה שהוכנה עבורו באין יוצא ואין בא, כשהוא גומא בצימאון ובשקיקה עשרות דפי גמרא, באין מפסיק ואין מפריע. השקט והשלווה בהעדר נכנסים ויוצאים, כשהוא מתייחד עם הגמרא לבדו, רעננו ועננו את רוחו. באחת הפעמים כששב מ'בית מאיר' ושעות תלמודו בידו, התמוגג בהתפעלות של קורת רוח: מצינו בחז"ל "רשות הרבים עד עשרה טפחים, רשות היחיד עולה עד לרקיע", ואכן, כשהנך שרוי ברשות היחיד אפשר להתעלות ("מ'קען שטייגן") עד לרקיע.

גם בין שמים למים, כשהוכרח לטוס לאותן שליחויות של מצוה וצדקה או לשמחת נישואי בנו הגה"ח הרי"א זצ"ל, הגה הרבי בתורתו, כעין מה שאמר רבי אבדימי בגמרא: "לא בשמים היא, שאילו היתה בשמים, היית צריך לעלות אחריה וללמדה". דוגמא זעירה מגי רבים: בטיסה מלונדון לארץ ישראל הגה וגרס במסכת עירובין מהתלמוד הירושלמי מעת שהתיישב על מקומו במטוס בטרם ההמראה ועד שקם אחרי הנחיתה, כשלצדו יושב בחור מחסידיו שמחמת עייפותו תפס תנומה, ובכל פעם שנקטעה תנומתו הבחין כי הרבי לומד ולומד, לא זו ממשנתו ולא חדל מהגות בתורה.

בימי מנוחה בחיפה, מיד כששב משרעפי לימודו על פסגת הכרמל, היה מתפלל שחרית. אחר

כך סעד פת שחרית בדקות בודדות וקצובות. בשמונה בבוקר היה מסתגר בחדרו ומכאן ואילך לומד בקול רם ובמתיקות ארבע שעות ללא הפסקה, כשהמצויים בבית יודעים כי בשעות אלו אין מציאות להפסיקו ולא עולה על דעת אי-מי להציע כל רעיון של נסיעה למקום כלשהו בשעות אלו. זאת מנוחתו כי איוותה נפשו.

פעם אחת ויחידה נטל הרבי פסק-זמן קצוב בשעות לפני הצהריים ונסע לברך את כ"ק האדמו"ר מסערט ויוניץ זצ"ל, בברכת מז"ט לרגל שמחה שרויה במעונו. בדרכו חזרה, סר לבית אבות חיפאי בכדי לבקר חסיד ישיש מחסידי. עובר לביקור סוכם, כי הרבי יבקרו בבית הכנסת שבמוסד, אולם בבוא הרבי דיווחו האחראיים כי זה עתה הוכנס הישיש לטיפול מסוים. למשמע הדבר סברו המלווים לסוב על עקביהם, אולם הרבי אמר: "לא נברח, כדי שלא תגרם לו חלישות הדעת ועגמת נפש", ותוך כדי דיבורו איך-רץ לבית-הכנסת, ניגש אל ארון הספרים והוציא כרך גדול של גמרא מסכת בבא בתרא, וכשכרך הגמרא נפתח ואחוז בשתי ידי התיישב על ספסל צדדי ללמוד בקול רם רווי התלהבות וספוג נעימות. כל כולו שקוע ומרוכז בלימוד הגמרא, כאילו שכח בכלל היכן הוא מצוי ולשם מה בא הנה; עד שחזר הישיש מחדר הטיפולים והובא לבית הכנסת, ראה את הרבי שבא לבקרו ופרץ בבכי נסער של התרגשות... או אז ניתק הרבי וקם

בזריזות ומאור פנים לחזקו ולברכו ולעודדו.

חביבות הספרים עלתה אצלו למעלה ראש, כאומן המחבב כלי עבודתו ותשמישו, כעשיר המייקר את נכסיו ונחלותיו, כבעל נכסים יקרין וטמירין המעריך שכיות חמדתו. כאשר נפגש בספר קודש חדש שלא הכיר, קרנו פניו בגיל אושר של מוצא מציאה נאה. פעמים הרבה כשהיה מסתובב בינות לבחורים כהרגלו בהיכל הישיבה, צדה עינו ספר חדש המונח על אחד השולחנות, מיד היה נעצר, נוטלו בידו ומעלעל בו בחביבות, באותם רגעים נדמה לכל רואיו כסוחר יהלומים שמצא יהלום חדש ומעיין בו לתהות על ערכו.

במוצאי שמחת תורה הראשון לעלותו על כס הנהגת עדת חסידי גור, אמר אחרי ההקפות: "עתה מחויבים בודאי כל הבחורים בכבוד התורה, צריכים לישב וללמוד". בהוראתו הכריז הגבאי הותיק הרה"ח רבי חנינא שיף זצ"ל את הכרזתו זאת. אחר כך בקודש פנימה, דיבר אודות כך אם שמעו הכל את ההכרזה ואמר: "מי שירצה ישמע". כשאמר המשב"ק: "כולם רוצים", השיב הרבי: "אכן כן, הכל רוצים ללמוד. אולם כבר אמר הרבי (ה'לב שמחה) זצ"ל: כולם רוצים, אך מי שלומד רוצה באמת..."

הוא היה אומר: "שמחת תורה אינה שמחה של יום אחד בלבד, צריכים כל השנה לשמוח עם התורה". באחת השנים כשסיים לרקוד בהתלהבות, נתלהת וקרא: "שחביבות התורה תישאר כל השנה..." ❖